

○ (4) خسروی کار گدایی کی بود؟ / این به بازوی چو مایی کی بود؟

***** « مجاز » کدام گزینه استعاره است؟

○ (1) جمعی شده مخمور و گروهی شده مدهوش / خلقی شده دیوانه و شهری شده هشیار

○ (2) آن که او از آسمان باران دهد / هم تواند کاو ز رحمت نان دهد

○ (3) بر گل از سنبل نگارم دام مادام آورد / تا چو صیّادان دلم را پای در دام آورد

○ (4) هست سخن مرد را ترازوی دانش / نیست بسنجیده مرد تا نزد دم

درس هفتم

تاریخ ادبیات قرن های دهم و یازدهم

✓ قرن دهم:

▪ در ادامه نا آرامی های دوره تیموریان، اوضاع اجتماعی و سیاسی ایران و ادبیات و فرهنگ، آشفته تر از پیش شد. در این دوره دو جریان شعری رواج داشت:

✓ جریان های شعری قرن دهم:

* (1) شعر لطیف و فصیح بابا فغانی شیرازی که به طور طبیعی شعر حافظ را به سبک هندی نزدیک می کرد.

* (2) مکتب وقوع که نتیجه چاره اندیشی شاعران برای تغییر سبک عراقی و فرار از تقلید بود که موفقیت آمیز نبود و بازتاب محیط اجتماعی این قرن بود.

سبک عراقی در نیمه دوم قرن دهم به اوج خود رسید؛ شاعران این دوره به حقیقت گویی و واقع گرایی روی آوردند و از اشعار تخیلی و ذهنی گذشته دور شدند. لازمه این دوری، پرداختن به مسائل اجتماعی و انتقادات سیاسی بود اما در این میان غزل قالب مناسبی نبود.

در این دوره به دلیل:

(1) کم توجهی حکام صفوی به شعر و ادب و (2) شاعر نوازی سلاطین هندی و شاعران و ادیبان به سمت هند روانه شدند.

***نکته: آشنایی با تفکرات و معارف هندوان در عصر صفوی، کم و بیش در تغییر سبک عراقی به هندی دخیل بوده است.

زبان و ادب فارسی تا آن جا در میان هندیان و شاهان گورکانی مورد استقبال قرار گرفت که تا قبل از سلطه انگلیس بر هند ، زبان فارسی ، زبان رسمی آن دیار بود . هم زمان با رشد ادبیات فارسی در هند، در ایران نیز اصفهان پایتخت و محل تجمع بزرگان ادبیات فارسی و در اصطلاح « مادر شهر» شد . البته در کنار اصفهان مناطق دیگری نیز گسترش یافتند ؛ مثلاً خراسان ، آذربایجان و نواحی مرکزی ایران ، به کانون های مهمی برای شاعران و هنرمندان بدل شدند .

✓ عواملی که سبب شد در عصر صفویان شعروشاعری و انواع هنر مانند معماری مورد توجه قرار گیرند ؛ عبارتند از :

- 1) شاهان صفوی با وجود توجه ویژه به زبان ترکی ، آثاری به زبان فارسی تألیف کردند .
- 2) شاهان صفوی در مقام شیخ طریقت بودند و باید خود را در این مقام فرهنگی نگاه می داشتند . در نتیجه از یک طرف با رؤسای مذاهب در تماس بودند و از طرف دیگر رقاباتی چون شاهان عثمانی و هندی داشتند که به مسائل فرهنگی توجه نشان می دادند .

*** نکته : بهزاد در دوره شاه اسماعیل و رضا عباسی در دوره شاه عباس از مفاخر هنر در این دوره هستند .

ادیبان قرن دهم	توضیحات
بابا فغانی شیرازی	*** از شعرای تأثیر گذار این قرن است . *** شعرش از نظر دقت ، ظرافت و رقت معانی مشهور است
وحشی با فقی	*** سبک شعر وی حد میانه سبک عراقی و هندی است . *** ویژگی بارز شعر او ، واقع گرایی است .
محتشم کاشانی	*** در سرودن شعر مذهبی معروف است . *** ترکیب بند عاشورایی او زبان زد است . باز این چه شورش است که در خلق عالم است / باز این چه نوحه و چه عزا و ماتم است .

✓ قرن یازدهم :

حکومت صفوی به دلیل اهمیت زیادی که به ترویج مذهب شیعه می داد؛ به شعر ستایشی ، عاشقانه های زمینی و درباری بی توجه بود و به جای آن مضامینی مثل پند و اندرز ، توصیف و بیان امور طبیعی و تبدیل موضوعات و تمثیلات کهن به مضامین تازه را گسترش دادند .

از رونق افتادن شعر درباری ، دو پیامد به همراه داشت : نخست آن که شعر و شاعری در میان طبقات و گروه های بیشتری قرار گرفت و دوم آن که مدیحه سرایان برای امرار معاش به دربارهای هند که در آن ها قصیده و مدح رواج داشت ؛ سرازیر شدند .

**** نکته:** در عصر صفوی ، به دلیل رونق اقتصادی و تجاری ، هر کس به اندازه توان خود به امور فرهنگی می پرداخت و از طرف دیگر به دلیل آشنایی ایرانیان با اروپا ، مراکز تجمعی مثل قهوه خانه دایر و شاعران در آن مکان گرد هم آمده و به مشاعره ، مناظره و نقد شعر می پرداختند .

ادبای قرن یازدهم	توضیحات
کلیم کاشانی	<p>* در ابداع معانی و خیال های رنگین مشهور بوده و این ویژگی به غزل های او لطف ویژه ای بخشیده است .</p> <p>* ضرب المثل ها و الفاظ محاوره ای در غزل او به چشم می خورند که به غزل های او رنگ عامیانه زده است .</p> <p>* وی به « خلاق المعانی ثانی » مشهور است ؛ زیرا مضامین ابداعی فراوانی در آثار او دیده می شود .</p>
صائب تبریزی	<ul style="list-style-type: none"> • معروف ترین شاعر سبک هندی است و از پرکارترین شاعران زبان فارسی است . • شهرت وی در عزل سرایی است . • برخی از تک بیت های او به عنوان ضرب المثل رواج یافته است . • صائب را خداوندگار مضامین تازه شعری می نامند .
بیدل دهلوی	<p>* شهرت او در غزل های خیال انگیز و به کار بردن مضامین بدیع و گاه دور از ذهن است .</p> <p>* ویژگی های عمده شعر بیدل عبارتند از : مضمون های پیچیده ، استعاره های رنگین و خیال انگیز و سرشار از ابهام و تخیل های رمزآمیز شاعرانه .</p>

نمونه سوال از بخش نقد و تحلیل درس علوم و فنون ادبی 2 (بررسی متن خارج از کتاب)

✓ سوالات :

1- شعر زیر را از نظر قلمرو ادبی بررسی نمایید. (ذکر سه مورد)

« صبر بر جور فلک کن تا برآیی رو سفید / دانه چون در آسیا افتد تحمل بایش

قطره آبی که دارد در نظر گوهر شدن / از کنار ابر تا دریا تنزل بایش »

*** پاسخ: مراعات نظیر : دانه و آسیا / قطره و آب ، ابر و دریا

/ تشخیص : جور فلک

ضرب المثل : دانه چون در آسیا افتد تحمّل بایدش

کنایه : برآیی روسفید

2- با توجه به شعر زیر به پرسش ها پاسخ دهید :

« سود و زیان مایه چو خواهد شدن ز دست / از بهر این معامله غمگین مباش و شاد »

الف) محتوای آن را با توجه به قلمرو فکری بررسی نمایید ؟

ب) با توجه به قلمرو ادبی « تضادها » را بیابید و بنویسید .

*** پاسخ : الف) بی اعتباری امور دنیوی / دل بسته دنیا نبودن

ب) سود و زیان ، شاد و غمگین

3- محور فکری دو بیت از ابیات زیر برتری عشق بر عقل است آن دو بیت را مشخص نمایید

الف) حافظ از باد خزان در چمن دهر مرنج / فکر معقول بفرما گل بی خار کجاست

ب) هر که آمد به جهان نقش خرابی دارد / در خرابات بگوئید گل بی خار کجاست

پ) ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست ؟ منزل آن مه عاشق کش عیار کجاست

ت) عاقلان نقطه پرگار وجودند ولی / عشق داند که در این دایره سرگردانند

پایه های آوایی همسان (2)

درس هشتم

آموختیم که برای درک پایه های آوایی شعر ، هر دسته از هجاها و خوشه های هجایی را به دسته های منظم برش می زنیم یا با خط عمودی مرز هر دسته هجاها را مشخص می کنیم . پس از تشخیص و درک پایه های آوایی شعر ، برای درک بهتر نظم پایه های آوایی « وزن واژه های » هر پایه را مشخص می کنیم .
با چند وزن واژه دیگر آشنا می شویم :

✓ فعولن :

غمش در نهران خانه دل نشیند / به نازی که لیلی به محمل نشیند

✓ مستفعلن :

گر جان عاشق دم زند آتش در این عالم زند / وین عالم بی اصل را چون ذره ها بر هم زند .